

Укр. 65 2/19

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ КУЛЬТУРИ

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Інформаційний бюлетень

Вип. 5

Київ-1994

Підготувала В. П. КОТІЛЬОВА

Редактор С. І. СМІЛЯНЕЦЬ

Відповідальний за випуск Л. Л. МАКАРЕНКО

Черговий 5-й випуск бюлетеня вищує інформацію про дві важливі для краєзнавчої громадськості України події - наукову конференцію "Роль бібліотек монастирів, соборів та інших установ у розвитку культури України" /червень 1993 р./ і Пленум правління Всеукраїнської спілки краєзнавців /жовтень, 1993/. В обох форумах активну участь брали бібліотечні працівники. Про їх виступи, а також проблеми, підняті науковими працівниками, краєзнавцями повідомляв даний матеріал.

ж ж ж

28-29 червня 1993 року в Києві відбулася наукова конференція "Роль бібліотек монастирів, соборів та інших установ у розвитку культури України". Серед її організаторів були Міністерство культури України, Інститут української археографії АН України, Український фонд культури, Державна історична бібліотека України та Інститут підвищення кваліфікації працівників культури.

На конференцію прибуло біля 200 учасників з усіх кінців України - науковці, музейні працівники, бібліотекарі - практики. Пленарне засідання відкрив академік АН України П.Троцько. Він, зокрема, зазначив, що "організація цієї наукової конференції не данина моді, а спроба вдумливого підходу до тих сторінок нашої історії і культури, які протягом тривалого часу були незаслужено забуті... Щоб по-справжньому любити рідний край, його треба добре знати". Академік наголосив, що якісно новий етап у розвитку краєзнавства пов'язаний з підготовкою в 60-70-х роках "Історії міст і сіл Української РСР", яка і досі не має аналогів у світі. Завдяки виданню 26 томів цієї унікальної наукової праці вперше всі міста, селища міського типу і численні села України дістали свою біографію, яка певною мірою відображає основні історичні етапи їх розвитку. Величезний вклад в цю роботу бібліотечних працівників. В даний час виявлено ініціативу

в написанні і створенні багатомовної серії книг "Реабілітовані історією", в якій будуть названі імена всіх громадян України, що стали жертвами тоталітарного режиму. П.Третьяк широко закликає усіх до творчої співпраці.

Присутні заслухали доповіді: завідувачої сектором Інституту української археографії АН України, кандидата історичних наук Дарби О.М. - "Монастирські і кафедральні бібліотеки в контексті української культури /XVIII/ст./"; начальника управління культури Хмельницької обласної держадміністрації, кандидата історичних наук Слободянока П.Я. - "Культура і вігія: єдність у духовному відродженні нації". В своєму виступі П.Я.Слободянок висвітлив досвід хмельничан у створенні соціокультурного середовища подільського регіону, відродженні історичних, культурних центрів. Поділля, його природно-етнічного, культурного надбання, релігійності.

На конференції працювало дві секції: I/ "Книжкова і рукописна спадщина в бібліотеках і музеях України" /керівники - Навроцька В.Д., Макаренко Л.Л.; 2/ "Культура і релігія в історії народу" /керівники - Боряк Г.В.; Ульяновський В.І./

Учасники першої секції переконливо висвітлили прогресивну роль бібліотек монастирів, соборів, інших установ, різних релігійних конфесій, що діяли в Україні протягом її багатвікової історії у становленні національної свідомості народу, збереженні і примноженні її культурних надбань.

Так, виступ директора наукової бібліотеки університету "Києво-Могилянська академія" Т.Г.Горбаченко "Бібліотека Києво-Могилянської академії в духовній культурі українського народу" був присвячений історії очолюваної нею бібліотеки, сучасним проблемам її діяльності. Одна з таких проблем - докладне вивчення історії бібліотеки Києво-Могилянської академії як скарбниці духовної культури українського народу.

Зав. відділом рідкісної книги наукової бібліотеки ім. В.Стефаника АН України Фрис В.Я., у своєму повідомленні "Стародруківана книга в церковному вжитку 60-х-70-х років XX ст." наголосила на тій ролі, яку відігравали й відіграють церкви в культурі, особливо в розвитку особи. Вона детально розповіла про стародруківана

ні книги церков Буського та Бродівського районів Львівської області, відзначивши, що стародруківана книга продовжує побутовати в наші дні і, незважаючи на певні її дефекти, активно використовується в церковних літургіях.

Її колега, завідувача таким же відділом Державної історичної бібліотеки України Г.Я.Загородня поділилась досвідом організації колекції слов'янських книг кириличного друку в ДІВ України, зробила огляд цієї колекції.

Особливу увагу бібліотекарів-практиків викликало повідомлення Устожаніної Г.В. /ОДНБ ім. О.М.Горького/ - про шляхи використання релігійної літератури в бібліотеках, а також досвід роботи бібліотек Донецчини з питань взаємодії бібліотек і релігійних організацій; яким поділився зав. науково-методичним відділом Донецької СУНБ ім. Крупської Грессов Д.С.

Виступ М.І.Космської /ДБУ/ "Друківаний зведений каталог української книги - як джерело інформації про стародруки у фондах державних бібліотек України" був присвячений створенню ДЗК - друкованого зведеного каталогу, вихід першої частини якого - "Стародруки /1574-1797/" - передбачається в 1994 році. Хронологічні рамки визначені від видання першої друкованої української книги - "Апостола" до виходу "Енеїди" І.П.Котляревського, написаної живою українською розмовною мовою. Організатором і координатором роботи по створенню ДЗК в Державна бібліотека України. Спеціальні групи бібліографів приступили до виявлення і бібліографування стародруків з фондів ДБУ, ДІВ України, Одеської і Харківської республіканських наукових бібліотек. ДЗК стане першим джерелом достовірної інформації про українські стародруки, базою для історичних і книгознавчих досліджень.

Глибока зацікавлена розмова відбулася і на засіданнях другої секції конференції. Більшість тем вперше піднімалася і обговорювалася фахівцями. Спеціалісти Інституту української археографії Д.Б.Пиливець і Преловська І.М. висвітлили культурноосвітню діяльність УАПЦ; доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту історії України АН України Ю.Д.Пряхін у своєму виступі розкрив роль грецьких храмів, монастирів /в Україні/ у збереженні духовності, національної культури, мови.

Директор Рівненської ОУНБ В.П.Ярошук розповіла про Максима Бойка - дослідника-бібліографа Історіографії церковного життя Волині. Її повідомлення викликало чимало запитань у краєзнавців Острога, які займалися аналогічними дослідженнями. Вони збагатили тему цінними доповіднями, конкретними даними. Вже тільки цей епізод показав величезну користь від об'єднання зусиль науковців і бібліотекарів-практиків, музейних працівників у вивченні історії рідного краю.

Всі виступачі на конференції одностанно наголошували на важливості і актуальності вивчення історії бібліотечної справи, зокрема, монастирських, церковних бібліотек як необхідної частини національного і культурного відродження України. Визначена надзвичайно болючою проблема вивчення історії бібліотек монастирів, римо-католицької, грецької, вірменської а також інших релігійних конфесій народів України: лютеранської, мусульманської, іудейської та ін.

В рекомендаціях конференції пропонується розробити довгострокову комплексну програму, що включатиме:

вивчення історії бібліотек України, починаючи з найдавніших часів - монастирських, церковних, навчальних закладів і громадських організацій релігійного спрямування різних релігійних конфесій;

вироблення науково обґрунтованих критеріїв віднесення книг /рукописних і друкваних/ до національного культурного надбання, розробку механізмів їх охорони, збереження, організації, використання;

створення вичерпного репертуару української книги /з включенням відомостей про сучасне місцезнаходження стародруків і цінних книг/;

складання зведеного друкovanого каталога і нсземних книг /рукописних, стародрукovanих/, що знаходяться на сьогодні в Україні;

виявлення і складання реєстру книг, що підлягають реституції /повернення/ в Україну з інших країн;

підготовку у вищих і середніх учбових закладах культури, на історичних і філологічних факультетах університетів та ін. за спеціальними учбовими програмами кваліфікованих кадрів книгознавців, бібліотекарів, реставраторів для роботи з стародрукovanими, рідкісними, цінними книгами, рукописами; регулярну перепідготовку в

Інституті підвищення кваліфікації працівників культури Міністерства культури України;

створення республіканського центру реставрації та консервації книг на рівні досягнень сучасної науки і передових технологій.

Розробку комплексної програми вирішено доручити Державній бібліотеці України, Державній історичній бібліотеці України, Центральній науковій бібліотеці ім. В.І.Вернадського АН України, із залученням фахівців з інших бібліотек, ВУЗів культури, науково-дослідних установ АН України, науковців з української діаспори. Вирішено також звернутися до Уряду України з проханням тимчасово припинити передачу книг з фондів музеїв і бібліотек колишнім власникам /в т.ч. релігійним установам/ до вироблення відповідних документів і механізмів.

* * *

28 жовтня у м.Києві відбувся урочистий Пленум, присвячений 70-річчю Всеукраїнської спілки краєзнавців. Вітальний лист Президента України з нагоди пам'ятної дати зачитав віце-прем'єр-міністр України М.Г.Жулинський. З програмною доповіддю виступив голова правління Спілки, академік АН України П.Т.Трощько. Учасники Пленуму поздоровили Патріарх Київський і всієї Руси-України Володимир, Голова Українського фонду культури Б.І.Сліпник, Голова Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України С.К.Федорук, Голова Ради в справах релігій при Кабінеті Міністрів України А.Л.Зінченко, представники музеїв, бібліотек, туристсько-екскурсійних організацій місцевих осередків Спілки. Учасники Пленуму прийняли Звернення до громадя України. На Пленумі було вручено Дипломи і знаки лауреатам премії імені Дмитра Яворницького Всеукраїнської спілки краєзнавців 1993 року - колективам Музею народної архітектури та побуту України, Полтавського і Черкаського краєзнавчих та Львівського історичних музеїв; Центральної наукової бібліотеки ім.В.Вернадського АН України, Державної історичної бібліотеки України, на-

уковим працівникам Волинського державного університету ім. Л.Українки І.В.Кітцю, Г.В.Бондаренку, Є.І.Француку, Б.Н.Заброварному, О.Г.Михайлюку.

На окремих засіданнях краєзнавчого активу такі ж премії отримали директор Переяслав-Хмельницького історико-культурного заповідника М.І.Сікорський і колектив відділу "Україніка" Харківської обласної наукової бібліотеки ім.В.Короленка. Великій групі дослідників рідного краю було присвоєно звання "Почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців" та оголошено подяки.

Назрілим проблемом краєзнавчої роботи в бібліотеках був присвячений виступ заступника директора з наукової роботи ДІВ України А.М.Комської "Краєзнавча робота бібліотек як основа відродження національної пам'яті". В своїй доповіді вона наголосила, що найбільш гострою і болючою, від позитивного вирішення якої залежить успіх краєзнавчої роботи бібліотек у відродженні національної пам'яті, є проблема формування у бібліотеках у повному обсязі фондів документів про край, на території якого вони розташовані, включаючи як друківані, так і неопубліковані / в т.ч. рукописи/, фото-фоно-кінодокументи, ізпродукцію, а також місцевий друк, зокрема, місцеву періодику та видання, що продовжуються. Організація таких фондів і стане повноцінною базою для перебудови краєзнавчої роботи на засадах, що відповідають сучасним потребам суспільства незалежної держави. Формування краєзнавчих фондів має спиратися на попереднє вивчення кількісного і якісного складу документів про край, їх розподілення у бібліотеках кожного регіону: області, району, міста. Дослідження дасть змогу облікувати наявні краєзнавчі матеріали, виявити лакуни, розробити науково обгрунтовані рекомендації по організації краєзнавчих фондів, забезпечити населення вичерпною інформацією про краєзнавчі видання і їх місцезнаходження шляхом видання зведених друкованих краєзнавчих каталогів.

До цієї роботи приступили бібліотеки ряду областей: Волинської; Дніпропетровської, Сумської, Хмельницької, м.Києва за методикою, розробленою Державною історичною бібліотекою України.

Суттєву допомогу бібліотекарям у здійсненні цієї копіткої роботи можуть надати краєзнавці: як об'єднані у філії Спілки, так і окремі аматори. По-перше, консультації з питань виявлення краєзнавчої літератури. Адже краєзнавці, як ніхто, добре знаються на

виданнях про край. По-друге, облік і бібліографічна інформація про власні книжкові зібрання краєзнавців. По-третє, доповнення краєзнавчих фондів рукописами, архівами краєзнавців, фото-фоно-ілюстративними матеріалами.

Сформовані на підсумках дослідження всеохоплюючі краєзнавчі фонди становитимуть суттєву частину національної літератури, а зведені каталоги, видані по кожному регіону України, в сукупності стануть вагомим внеском у національну бібліографію.

Назрілою проблемою є збільшення інформаційного потенціалу бібліотек шляхом створення банків даних з питань краєзнавства, де представлені не тільки відомості з виданих, але і з неопублікованих джерел, службової документації фактографічні, статистичні дані, тощо.

Мається на увазі, що безліч надзвичайно цінних відомостей про край знаходиться у різноманітних довідках, інформаціях, розпорядженнях, постановках, наказах, підсумках перевірок, соціологічних і ін. наукових дослідженнях, тощо. Всі ці матеріали розпоршені по різних установах. Через деякий час більшість з них знищується, викидається за непотрібністю. І цінна інформація здебільшого пропадає. До бібліотек, які є інформаційними центрами, ці матеріали, як правило, не потрапляють. А.М.Комська попросила присутніх допомогти зібрати такі матеріали, перекопати чиновників усіх рангів поповнити бібліотеки краєзнавчими документами, вибрати з них цікаві відомості, факти, інші дані для включення у банки.

На протязі багатьох років склалася система бібліографічного інформування з краєзнавства. Це і довідково-бібліографічний апарат бібліотек, і ціла низка бібліографічних покажчиків інформаційного, науково-допоміжного, рекомендаційного характеру. Лише за останні 15 років державними бібліотеками України видано понад 1000 таких посібників, які в минулому до певної міри задовольняли потреби читачів, та ще й сьогодні корисні для краєзнавців-істориків. Але пануючі в минулому принципи подачі інформації, просіяної через ідеологічне сито, абсолютно непридатні у демократичному суспільстві. Тому на черзі введення в каталоги і картотеки вичерпної інформації про існуючі краєзнавчі матеріали, створення системи бібліографічних посібників, що правдиво висвітлюють деміфологізовану історію, культуру кожного краю, справжній стан економіки, екології

та ін., налагодження оперативного інформування як про нововидані краєзнавчі матеріали, так і ті, що звільнені з спецхранів, введені до наукового обігу. В перспективі оптимізація інформаційної діяльності бібліотек має привести до створення єдиної інформаційної мережі в краї, республіці. Підвалини створення такої мережі вже закладені: це зведені краєзнавчі каталоги, які містять, принаймні, повинні містити відомості про наявність, місцезнаходження, кількість примірників краєзнавчих видань в межах обласного центру, району, на черзі - підготовка друксваних каталогів краєзнавчих документів. Є численні, але які подають надію, приклади плідного співробітництва бібліотек різної відомчої підпорядкованості і призначення у створенні бібліографічних покажчиків історико-краєзнавчої тематики, що в сукупності складають бібліографію з певного питання в цілому по Україні. Це серії посібників з історії міст і сіл, про пам'ятники областей. Доцільне подання у науково-допоміжних покажчиках описів документів і матеріалів архівного зберігання.

Важливу роль у розвитку бібліотечного краєзнавства в Україні відіграє Державна історична бібліотека України, яка в 1994 році відзначатиме 55-річчя діяльності. Планується ряд цікавих заходів. Головний з них - науково-практична конференція: "Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні". З початку 1960-х років ДІБ очолила роботу бібліотек України по створенню джерельної і бібліографічної бази для написання нарисів з історії міст і сіл. Значним є внесок у бібліографічне забезпечення наукових досліджень з історії промислових і сільськогосподарських підприємств України, пам'яток історії і культури, історії класів і соціальних груп, історії України в цілому та окремих її періодів. Зокрема, провадиться велика робота по бібліографуванню матеріалів про репресії тоталітарного режиму. Бібліографічні посібники ДІБ України добре відомі і користуються заслуженою популярністю у науковців і краєзнавців.

Звичайно, перебудова краєзнавчої діяльності бібліотек, виведення її на рівень сучасних вимог і повноцінне забезпечення потреб дослідників краю, фахівців, а найголовніше, задоволення інтересів до пізнання свого краю широким загалом, потребує термінового технічного оснащення бібліотек, впровадження комп'ютерів, освоєння нових технологій, що дозволить не тільки прискорити процес одержання необхідної інформації, урізноманітнити набір сервісних послуг, та й практич-

но безмежно розширити обсяг краєзнавчої інформації за рахунок використання пам'яті ЕОМ.

Очевидна необхідність координації роботи бібліотек з науковими, учбовими, культурноосвітніми закладами і установами, громадськими організаціями, об'єднаннями, товариствами, спілками у розповсюдженні знань про рідний край, популяризації краєзнавчої літератури.

Закінчуючи свій виступ, А.М.Комська сказала, що бібліотечні працівники покладають великі надії на Всеукраїнську спілку краєзнавців: об'єднання зусиль багаточисленої грмади краєзнавців і бібліотекарів, кровно зацікавлених у розквіті рідної землі, допоможе у вирішенні багатьох проблем. І не лише краєзнавчих. Адже своєчасна і вичерпна краєзнавча інформація живить не лише мозок, але й душу, сприяє духовному відродженню народу України, подоланню економічної, політичної, культурної кризи.

На Пленумі також зазначалося, що В 1993 році поживилася видавнича робота місцевих осередків Спілки. Зокрема, побачив світ черговий випуск збірника "Краєзнавець Черкащини", у Лубнах на Полтавщині видано навчальний посібник для учнів шкІл, училищ і технікумів "Рідний край", голова Рівненської обласної організації Спілки І.Г.Пашук підготував до друку книгу "Повернення в незабутнє"/до літературної карти Рівненщини/, а голова Житомирського осередка Спілки М.Ю.Костриця посібник для вчителів та учнів "Географія Житомирської області"; Харківське РВН "Оригінал" випустило ґрунтовну роботу активістів Спілки М.С.Беляєва і Н.В.Чернігової "Наш край - Богодухівщина"; Івано-Франківською обласною організацією Спілки видруковано бібліографічний покажчик праць відомого дослідника рідного краю Б.М.Гаврилівца; Слов'янська міськрайонна організація Спілки почала випуск краєзнавчого альманаху "Відродження" та серії книг "Про краєзнавців Донецчини".

Правління Спілки тиражувало окремою брошурою текст оновленого Статуту Всеукраїнської спілки краєзнавців.

